

folyóiratárakat és a folyóiratféleségek számának szüntelen emelkedését. Szerintük a kutatók túl sokat publikálnak, s nem lenne fontos, hogy mindent a drága, kereskedelmi kiadóknál jelentessenek meg, a nem profitorientált kiadóknál történő kiadás sokat segíthetne. A kereskedelmi kiadók viszont szorult anyagi helyzetbe kerülnek, ha a könyvtárak nem képesek a gazdasági recessziók idején megvásárolni a folyóiratokat, ez újabb ár-emelésre kényszeríti őket. Ami a kutatókat illeti, ők a könyvtárakon kérik számon a szakirodalmi ellátottság elégtelenségeit, szeretnének minden új folyóirathoz is maradéktalanul hozzáférni, szerintük a könyvtárosok feladata, hogy a beszerzéshez szükséges pénzt megszerezzék. Többször születtek már különféle koncepciók a fenti ellentmondások feloldására, de eddig nem sikerült az igazi orvosságot megtalálni. A dilemma feloldását a tudományos könyvtárak elektronikus információs környezete jelentheti.

Az elektronikus kommunikációs lehetőség a könyvtárak számára nemcsak a tudományos publikációkhoz való azonnali hozzáférést képes biztosítani, hanem a kutató és a könyvtár közötti kapcsolattartás kiváló eszköze is. Minden eddigi módszernél gyorsabb, és világméretű, a földrajzi távolságoktól független információközvetítést tesz lehetővé. Interaktív, azaz segítségével azonnali válaszadásra is lehetőség van, így pl. szövegek javított formában való visszaküldésére, stb.

A tudományos könyvtárak szempontjából elsősorban azt szükséges kihangsúlyozni, hogy egy tudományos mű egyetlen elektronikus példánya egyenértékű lehet a könyvtári gyűjtemények tömegeiben több példányban meglévő művel, ha annak biztosított azonnali hozzáférhetősége. Ez az a képesség, amellyel az állománygyarapítás fent említett problémái megoldhatóak. Ahelyett, hogy tudományos könyvtárak sokaságának kellene beszerezni, gyűjteménnyé szervezni és feltárni tudományos publikációk tömegeit, elég egyetlen elektronikus gyűjteményt létrehozni, amelyhez az egész tudományos világ közvetlenül hozzáférhet. A szakkönyvtárosok, akik eddigi tudásukat és energiájukat gyűjtemények felállítására és feltárására fordították, az információ közvetítőivé válhatnak majd. A kutatóknak azt az előnyt jelenthetné a publikációk teljes körének hozzáférhetősége mellett, hogy saját műveiket is elhelyezhetnék azonnal és minden korlátozás nélkül. Nem kellene szerkesztősége-

ben várakoznia a kéziratoknak a megjelentetés reményében.

A fenti elképzelés technikai megoldásának lehetősége megvan. Mind tökéletesebb módszereket találnak ki az adatvédelemre, és csökkennek az adatátvitel és a berendezések költségei. Mindazonáltal vannak még tisztázandó problémák, például az új formátum elfogadása a használók részéről, a kiadók új szerepe, szerzői jogi kérdések, az elektronikus publikálás szabványosítása – ezeket a cikk részletesen tárgyalja. Bár legyőzhetetlen akadályok nincsenek, bizonyára beletelik még egy időbe, mire kiépülnek ilyen hálózatok. A szakkönyvtárosok jelentős szerepet vállalhatnak már addig is a szervezésben, a kiadóknál elektronikus formában amúgyis meglévő kiadványoknak a begyűjtésében és közvetítésében. Ehhez tanácsos minél előbb, lehetőleg azonnal hozzálátni.

(Kovács Lászlóné)

Lásd még 85

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 8, 12, 16, 19

Könyvtárépítés, berendezés

Lásd 45

Számítógépes könyvtári rendszerek

92/106

BLUNDEN-ELLIS, John: A UK market survey of library automation vendors (January 1989 – Ja-

nuary 1990) = Program. 25.vol. 1991. 2.no. 133-149.p.

A számítógépes könyvtári rendszerek brit piacának felmérése 1989. január és 1990 január között

Felmérés; Információpiac; Integrált gépi rendszer

A cikk folytatása a brit könyvtárautomatizálási rendszerek piacáról készült korábbi felméréseknek. A jelen tanulmány az 1989 januárjától 1990 januárjáig terjedő időszakot öleli fel, vizsgálja a piac növekedését, a forgalmazók részesedését, az új szerzeményeket, a kis könyvtári rendszereket, és áttekinti az európai felhasználókat. A jelen felmérés a forgalmazóknak 1990 közepén kiküldött kérdőívekre beérkezett válaszokra alapszik.

(Autoref.)

92/107

PERROW, David: Implementing CAIRS-LMS in a small academic library: experience at Templeton College, Oxford = Program. 25.vol. 1991. 3.no. 207-221.p. Bibliogr. 8 tétel.

A CAIRS-LMS rendszer bevezetése egy kis egyetemi könyvtárban: a Templeton College (Oxford) tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer

A Templeton College az Oxfordi Egyetemhez tartozó vezetési oktatási központ. 1989-ben az akkor használatos micro-CAIRS rendszert „felerősítették” a CAIRS-LMS integrált könyvtári rendszerrel, amely egy VAX nagygépre épülő hálózatban működik. A cikk elmagyarázza a fejlesztés okait, és ismerteti, hogy a CAIRS-LMS hogyan működik egy kis felsőoktatási könyvtárban.

(Autoref.)

92/108

DUNSIRE, Gordon – PINDER, Chris: Dynix, automation and development at Napier Polytechnic = Program. 25.vol. 1991. 2.no. 91-103.p.

A Dynix rendszer alkalmazása a Napier Polytechnic (Edinburgh) könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer

Manuális és kisebb gépesített munkafolyamatainak kiváltására 1990 márciusában a Napier Polytechnic (Edinburgh) megvásárolta a Dynix nevű integrált könyvtári rendszert. A cikk ismerteti a választás indítóokait, az installálás jelenlegi állapotát, és tárgyalja a könyvtár fejlesztési terveit. A rendszer kapcsolatban van az egyetem számítógép-hálózatával és három tanszéki könyvtár olvasói mikroszámítógépével.

(Autoref.)

Lásd még 12

Számítógép-szoftver

92/109

OGBURN, Joyce L. – FISHER, Kim N.: Acquiring software for the academic library: new horizons for acquisitions = Collect.Manage. 13.vol. 1990. 3.no. 69-84.p. Bibliogr. 9 tétel.

Szoftver ill. elektronikus dokumentumok beszerzése az egyetemi könyvtárban: az állománygyarapítás új dimenziói

Állománygyarapítás; Bibliográfiai számbavétel; Dokumentum -gépi információhordozón; Egyetemi könyvtár; Szerzői jog; Szoftver

Az amerikai felsőoktatási intézményeknek kutatást és oktatást betöltő szerepüknél fogva sokkal jobban ki kell venniük részüket a számítógépes oktatásból és információellátásból, mint bármilyen más intézetnek. Ebben jelentős szerep hárul ezek könyvtáaira is. Elengedhetetlen ezért, hogy gyűjtési tevékenységüket kiterjesszék az elektronikus információhordozókra is, amelyet az egyszerűség kedvéért szoftvernek nevez a szerző.

A felsőoktatási intézetek világméretű elektronikus hálózatba kapcsolásával összefüggésben

nő az igény mindenféle elektronikus forrás iránt, elsősorban a kutatók körében.

EDUCOM néven működik az amerikai felsőoktatási intézeteknek és a számítástechnikában érdekelt nagyvállalatoknak egy konzorciuma, melynek két fő célkitűzése van: 1. a világ minden tudományos kutatójának bekapcsolódását lehetővé tevő elektronikus kutatóhálózat kiépítése, 2. a felsőfokú képzőintézmények tananyagának kibővítése a számítástechnikával. Az EDUCOM három új szolgáltatást vezet be a felsőoktatási szoftverellátás javítása érdekében: az EDSC (EDUCOM Distinguished Software Collection) azoknak a díjnyertes felsőoktatási szoftvereknek a gyűjteménye, melyekből az egyetemi könyvtárak és más tanszékek igényelhetnek kiértékelési céllal; az OCLC-vel közösen ASC (Academic Software Catalog) néven elkészítik a szoftverek bibliográfiai rekordjait tartalmazó adatbázist; az ESSL (EDUCOM Selected Software List) pedig azoknak a szoftvereknek a jegyzéke, amelyeket sikerrel alkalmaznak a felsőoktatási intézetek.

A tudományos információk elektronikus formáihoz való hozzáférés szükségességének témájában az OCLC támogatásával, a kutatók, vezetők és könyvtárosok részvételével 1986-ban megrendezett konferencián azokról az információhordozókról értekeztek, amelyek kizárólag elektronikus formában állnak rendelkezésre. A konferencián kihangsúlyozták, hogy a szoftverek nélkülözhetetlen források, így gyűjtésükről és feldolgozásukról a könyvtárak nem mondhatnak le anélkül, hogy a kutatók szemében ez ne jelenten értékvesztést. Kezdeményezték a konferencián azt is, hogy a szerzői jogról 1989-ben hozott törvénynek módosítsák azt a pontját, miszerint a szoftverek kizárólag a kiadójuk engedélyével kölcsönözhetők. Az oktatási intézményeket és ezen belül a könyvtárakat mentesíteni kellene ez alól.

A cikk azokkal a problémákkal és ma lehetséges megoldásaikkal foglalkozik, melyek a könyvtárak szoftver-gyűjtésével kapcsolatosak. A könyvtárak szakértői szinten kell hogy felkészüljenek a szoftverek gyűjtésének feladatára, mert mind a piacról történő kiválasztás, mind pedig azoknak a használók rendelkezésére bocsátása (tanácsadás) külön szakértelmet igényel.

A kiadók és terjesztők szerzői jogi szempontból egészen másképpen kezelik a szoftvereket, mint a többi dokumentumot, jóllehet könyvtártani szempontból csak hordozóanyagukban térnek el a többi dokumentumtól. Védetség szempontjából

négy csoportját különböztetik meg a szoftvereknek: 1. nyilvános szoftver (public domain), melyek ingyenesek és minden megkötöttség nélkül másolhatók, továbbadhatók; 2. közös szoftver (shareware), melyeket széles körben terjeszthetnek, de a kifejlesztőjének a másolást készítő től valami csekély térítés jár vagy regisztrálnia kell azt; 3. szerzői joggal ellátottak, melyekre a szerzői jogi törvényben foglaltak érvényesek; 4. licenc alatt állók, melyek a szoftver-készítő tulajdonát képezik, és a licenc szerződésben foglaltak érvényesek rájuk. A könyvtárak általában szeretnek ezekről a megkötésekről nem tudomást venni, de ezt nem tehetik, tehát érdemes a beszerzés előtt tájékozódni a feltételekről.

A cikk ismerteti az egyes szoftver-csoportok jellemzőinek hatását a könyvtári kezelés szempontjából, az alábbi állománygyarapítási munkafolyamatokban: költségvetés, bibliográfiai tájékozási eszközök, kiválasztás, megrendelés, periodikusan megjelenő kiadványok, standing order, ajándék, nem hagyományos gyarapítási formák, dokumentáció és kísérő anyagok.

(Kovács Lászlóné)

Lásd még 87

A jövő könyvtára

92/110

MARTYN, John: Thinking about the electronic library = Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 5.no. 295-298.p.

Gondolatok az elektronikus könyvtárról

Dokumentum -gépi információhordozón; Jövő könyvtára

Az informatikai előrejelzések szerint az ezredfordulón már nem lesz ritkaság az elektronikus könyvtár, amelyben a távoli használó online módon böngészhet, ill. amelyből kikölcsönözheti vagy beszerezheti a számára szükséges dokumentumokat. A könyvtár minden dokumentumot digitális formában fog tárolni, és – kérésre – telefonvonalon vagy egyéb kommunikációs hálózaton szolgáltatja akár a szöveges, akár a hangzó-

vagy a video-dokumentumokat. A szerző elmagyarázza az ilyen elektronikus kommunikáció technikai megoldásait és feltételeit, s közben olyan kérdéseken elmélkedik, hogy vajon mekkora igény, ill. fogadási képesség lesz a rendszer iránt a lakosság részéről, veszélyezteti-e az elektronikus könyvtár az indexelő és referáló szolgáltatásokat, mi lesz az újságokkal, amelyek a hirdetésekben tartják el magukat, s egyáltalán, milyen rendszerben fognak az elektronikus könyvtári szolgáltatások megvalósulni.

A továbbiakban a tárgyalt kérdéskörök közül kettőt emelünk ki: milyen hatással lesz az elektronikus könyvtár a közkönyvtárakra, és előreláthatóan milyen rendszerben fognak az elektronikus könyvtárak kifejlődni.

Az elektronikus könyvtár könyvtárpolitikai problémákat vet fel, amelyek közül a legérdekesebb az, hogy egy elektronikus hozzáférési rendszer elméletileg kipusztíthatná a közkönyvtárak jelenlegi rendszerét. Ha ugyanis minden elektronikusan szolgáltatható, akkor

a közkönyvtár vagy mindent ingyenesen vagy támogatott áron szolgáltat, amely esetben a könyvkereskedések és a kiadók kipuhtulnak, vagy

reális díjat számít fel, amiből ki tudja fizetni a jogdíjakat minden eladás után, ez esetben viszont eltűnik a különbség a könyvtárak és a könyvkereskedők között, vagyis kihal a valódi közkönyvtári szolgálat.

Gyakorlatilag azonban – véli a szerző – nem valószínű, hogy a közkönyvtári rendszer elektronikus könyvtári rendszerré alakuljon át, elsősorban azért nem, mert a közkönyvtár több, mint egy használóbarát információraktár: olyan hely, ahol az olvasó beszélhet problémáiról, tanácsokat kaphat olvasmányait illetően, ahol kiállítások, tanfolyamok stb. szervezhetőek stb.

Az elektronikus könyvtárak kialakuló rendszerére vonatkozóan a szerző négy lehetőséget lát:

- a British Library hatalmas, szerzői jogvédelmet nem élvező állományára támaszkodva el-

kezd berendezkedni a szöveges és hangos dokumentumok elektronikus terjesztésére;

- a kiadók maguk kezdik el termékeiket elektronikusan szolgáltatni;

- a rendszerben érdekelt felek (kiadók, lemezgyártók, video-készítők, berendezésgyártók, rádió- és tv-adásokat sugárzó vállalatok stb.) összefognak és konzorciumot alkotnak, és így jelennek meg a piacon, párhuzamosan a közkönyvtári rendszerrel (a szerző szerint ez a legvalószínűbb változat);

- az elektronikus könyvtári szolgáltatásokat a független online forgalmazók kezdik el kiépíteni.

Ami egyelőre biztos, az az, hogy az elektronikus könyvtár előbb-utóbb valamilyen formában meg fog jelenni, és a rendszer mikéntjét elsősorban gazdasági és nem egyéb szempontok fogják meghatározni.

(Novák István)

Lásd még 103

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

Lásd 10, 58, 105

Közművelődés

Lásd 13